

FERENCZI GYÖRGY (1902–1983)

Nekrológot írni mindig fájdalmas *kötelesség*. Nem véletlen, hogy ez esetben a hangsúly nem a fájdalmas, hanem a kötelesség szóra esik: magától értetődik, hogy ilyesmire saját jószántából senki sem vállalkozik szívesen (a mindenkori hivatásos nekrológíróktól eltekintve). Nem csupán azért kellemetlen a feladat, mert egy ilyesfajta írás úgysem tükrözheti meg felelően gyászunkat, hanem azért is, mert ilyenkor óhatatlanul arra kényszerül az ember, hogy szembenézzen olyan dolgokkal, amelyekre csak igen ritkán és némi viszolygással gondol. Vajon bizonyos mértékig nem hamis-e a kegyelet s az azzal együtt járó elnéző magartás, amit bennünk a haláleset ideig-óráig föllámaszt? Merjünk-e továbbra is vállalni az előről alkotott véleményünket? Vajon nem nézünk néhány pillanatilag farkasszemet saját elmúlásunkkal is? Nem csinálunk-e ilyenkor gyors némváltást az útról, amit idáig megtettünk? Vajon nincs-e bennünk felelem, hogy tevékenységünket majdani ravatalunk mellett esetleg nem azok s nem egészen úgy fogják értékelni, ahogy azt szeretttük volna?

Mindemé gondolatokat azért kell előrebocsátanom, mert Ferenczi Györgyhöz, az emberhez, művészetéhez csakis egyféle módon lehetett és lehet közeledni: a legteljesebb őszinteséggel. Vele kapcsolatban neveltségessé válik minden frázis, a rosszból elfogadhatót, a közepesből jót s a jóból kiemelkedőt hazudó „értéktétel”. A „halottiról jót vagy semmit” elve az ő esetében már csak azért sem helyénvaló, mert köztudomású, hogy Ferenczi – mindazok, akik ismerték, megerősíthetik – ugyan önmagának volt legszigorúbb, sokszor kegyetlenül ironikus kritikusa, de ugyanilyen kritikus szemmel (füllel) figyelte közvetlen környezetét és a világot. Nem voltak olyan általános emberi tulajdonságai, amelyek kiragadták volna őt az átlagból: egyszerűval ember volt, hozzánk hasonló, tudott erős és gyenge, kíméletlen és elnéző, bűnös és tiszta lenni.

Akkor hát mi az, amivel Ferenczi mégis csak különb volt nálunk? Egyszerűnek tűnik a válasz: Chopin-mazurkáival. Miért? – kérdezhetnénk. Még erre is könnyű megfelelni: mert ezeket a darabokat Ferenczi úgy tudta játszani, hogy az általtunk soha nem hallott élményt adott, amelyhez hasonlótl azelőtt elképzelni sem tudtunk. No de miért tudta úgy játszani? – és itt kezdődik a megmagyarázhatatlan, a megfogalmazhatatlan, a titok. Ferenczi a szó szoros értelmében birtokolta e darabok előadásának sokak által hiába keresett titkát, de azzal is tisztában volt, hogy senki sem tudhat mindent. Ezért – s ez megint bölcs önkritikájának legkésebb bizonyítéka – szűkítette le repertoárját azokra a művekre, amelyek neki a leginkább megfeleltek s amelyeket – nem túlzás, ha kimondjuk – valószínűleg ő játszott a legjobban a világon!

Mindenfajta méltatásnál többet ér, ha meghallgatjuk felvételiit: a kezdetben önkényesnek, túlzottan öncélúnak tetsző részletmegoldások mögül hamar felsejlik a nagy egész, méghozzá a köhéző olyan fokban, amelynek megvalósítására csak nagyon kevesen képesek. Akkor is kivételes jelentőségű ez, ha voltaképpen csak miniatűrökről van szó. Ferenczi stílusa láris tévedhetlensége „helyükre teszi” e sokak által lebecsült, negligált, vagy éppen nem ismert kompozíciókat. Ő maga így vall erről *Piano forte* című, sajnós mindmáig publikálatlan önéletrajzában: „A legtöbb Chopin-mazurka... megköveteli a rubatót, amelynek alkalmazása nagy körültekintést, óvatosságot és ízlést igényel. Így például vannak Chopin-mazurkák, amelyekben a rubato alkalmazása hiba volna, a legtöbb azonban rubato nélkül elképzelhetetlen. Mind az agogika, mind a rubato helytelen felhasználása legtöbbször az érelőzőség elviselhetetlen hangzáscát teremti meg”

A XIX. század üzenetének valódi tartalmát közvetíti nekünk Ferenczi, és egyes-egyedül tőlünk függ, mennyire s milyen módon tudjuk (akarjuk) azt befogadni, felhasználni. Csak hát persze nagyon kell vigyáznunk. Ilyen nagyságú kényszerítő erő hatására meglehetősen könnyű az „unom Dantét” teátralizálni, vagy a nosztalgiahullámból eredő, menthetetlenül kispolgári ízlés felé tévedni. Mindkettő zsákutca: csakis mi lehetünk felelősek önmagunk és a világhoz viszonyított magatartásunkért. Természetesen el lehet utasítani Ferenczit, az általa képviselt ideálokat, mint ahogy megtehetjük ezt stílusokkal, sőt egész korokkal is. De jogunkban áll-e elzárkózni a múlt elől, amely akár akarjuk, akár nem, a miénk is? Talán felünk, hogy elmulasztunk valamit, hogy lekésünk valamiről? Mert lekéshtünk esetleg így a legfontosabbról, múltunk folyamatos újraértékelésének lehetőségéről, ami nélkül lehetetlen továbblépés. Mint ahogy korunk máris elkésht valami nagyon fontosal, Ferenczi Györgyre illetőleg. De hát nem ugyanez történt Hofmannal, Lipattival, Dohnányival? A szálat amellyel akarva-akaratlan a múltunkhoz kötődünk, nem olyan könnyű eltépni. Ha nem így lenne, Pilinszky János sem írta volna:

*És mégis, mégis szakadatlanul
szemkőzt a leáldozó nappal
mindaz, mi elmúlt, halhatatlan.*